

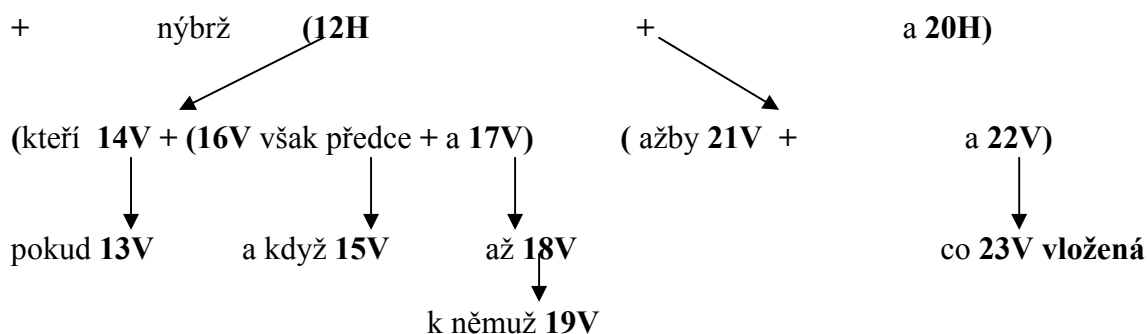
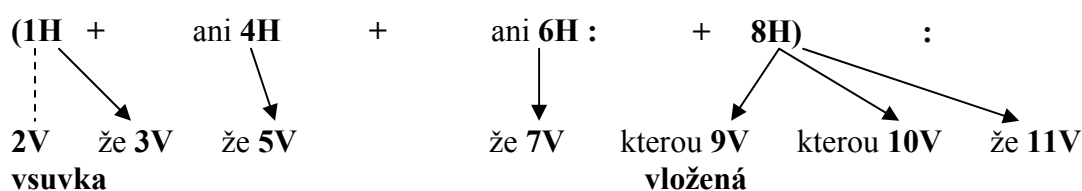
HUMANISTICKÁ ČEŠTINA

Rozvoj syntaxe v češtině 16. století

ciceronská perioda

př. z Obrany (Apologie) Karla staršího z Žerotína, 1606

<i>Jakož zajisté, ať od svrchu položených podobenství neodstupuji,</i>	1H, 2V vsuvka
<i>nepojednou slunce sluncem býti přestává, že na chvíli za mračno zachází,</i>	1H, 3V
<i>ani ihned oheň tratí svou palčivost,</i>	4H
<i>že v skok studených kachlů neproráží,</i>	5V
<i>těž ani země proto planou se usouditi může,</i>	6H
<i>že na čas oulehlí leží a jako odpočívá:</i>	7V
<i>tak podobně i já nemohu a nemám tak na kvap odsouzen býti lásky té,</i>	8H
<i>kteřou k vlasti své nésti, a péče,</i>	9V vložená, 8H
<i>kteřou o ni míti povinen jsem,</i>	10V
<i>že se vším jako na harc nevyjždím:</i>	11V
<i>nýbrž jako umělí marináři,</i>	12H
<i>kteří pokud utišení na moři jest,</i>	13V
<i>pomalů sem i tam se znášejíce, vítr do plachet svých lapají,</i>	14V vložená
<i>a když bouřka se zdvihá,</i>	15V
<i>i od přímé cesty na čas se s větrem nazpět obracejíce, vždy však předce na moři zůstávají</i>	16V
<i>a pravidlem kompasu se zpravují,</i>	17V
<i>až by větru příhodného a ku portu,</i>	18V
<i>k němuž měří,</i>	19V vložená
<i>je vedoucího dočekati se mohli,</i>	18V
<i>týmž způsobem já nynějšímu času zlému a jeho nesnadností ustupuji</i>	12H
<i>a jako před povětřím nákým pod střechou se skrejšám,</i>	20H
<i>ažby příhodnější léta nastaly</i>	21V
<i>a to,</i>	22V
<i>co ve mně zavříno a do času schováno jest,</i>	23V vložená
<i>jako z pokladu nákého vynésti a k dobrému vlasti této vynaložiti dopustily.</i>	22V

Další syntaktické vlastnosti češtiny 16. století

- nepravé vztažné věty

př. spis Daniela Adama z Veleslavína Polítia historica (1584)

„Nejprvé, že jsou všechny a všelijaké knihy psáti musili: kterážto věc netoliko mnoho chvíle a času potřebovala, ale i přepisování takové (...) mnoho peněz stálo.“

podtržené – dvojice synonym

př. Isokratova řeč k Démonikovi, z řečtiny přel. Václav Písecký (1482-1511)

„Pro tyto tehdy příčiny, ač jsou ještě i jiné velmi mnohé, rád sem na sebe tu práci vzal, abych tuto řeč Isokratovu, kterouž nějakého Demonika, a skrze něho všechny mládence k ctnostem napomíná (1), vedlé mé možnosti, jestliže ne tak ozdobně (4), jak sám jest v sobě (2), neb to není možné (3), aspoň věrně (4) v češtinu přeložil a tobě za znamenie a závdavek našeho přátelstvie oddal, kterouž že věčně přijmeš, nepochybuj.“

nepravá vztažná věta

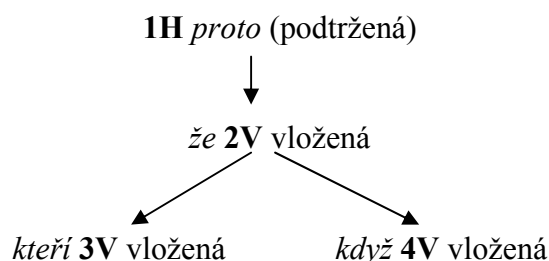
interpozice větné (vedlejších vět) – 1, 2, 3

interpozice větněčlenská (vlozeno mezi abych ...přeložil)

- interpozice vedlejších vět

př. Příhody Václava Vratislava z Mitrovic (1576-1635)

„Náš pan orátor proto, že všichni Turci, kteří tu byli, na nás, když jsme jedli, oči vytřeštili, nerad u nich noclehů míval (...)“

- interpozice větněčlenská

př.: u Václava Píseckého
JAK Labyrint

duovod mého k tobě přátelstvie

„Když jsem tak nescíselné létajících Smrti střel množství spatřil (...)“

- antepozice přívlastku neshodného

př. k tobě přátelstvie

Smrti střela

předešlých časuov historiae

- postpozice přívlastku shodného

př. Mikuláš Konáč z Hodiškova (zemř. asi 1546) – z Pravidla lidského života

„Když pak přišel čas porodu ženy jmenované, porodila jest syna pěkného a utěšeného.“

- verbum finitum na konci věty

př. list Pražanům ze sněmu benešovského, 1516

„*Pak milí páni města! nedělajíce více ruoznic, kterýchž je prvé dosti, vezměte to před se, čeho ste pánu našemu i nám i sobě sami povinni zachovati, a tudy aby se to psaní pěkné vaše skutkem pravé učinilo, a lidé aby tomu uvěřiti a místo dáti mohli, že pána svého tak milujete a vo JMt a toto královstvie tu péči máte, vo kteréž péči mnoho a často mluvíte i vypisujete.*“

také **nepravá vztažná věta** a na konci dvojice synonym

- přechodníkové konstrukce

př. z Vladislavského zřízení zemského, 1500

„*Vykladači bedlivě a věrně (...) se snažovali: od slov a smysla pravého v Zákoně Božím zavřeného, na žádnou stranu se neuchylujíce: ovšem, k nějakým mylným smyslům a rozumům lidským jich nikoli netahajíce: ale upřímně, jazyku toho, kterýmž ta svatá Písma od boha mluvena i psána jsou, šetříce (...)*“

př. nekongruentních přechodníků

Kryštof Harant z Polžic a Bezdržic (1564-1621), Cesta z království českého do Benátek, odtud po moři do země Svaté, země judské a dále do Egypta..., 1608

- „*Arabové, vyskytna se nad vodou*“

př. Viktorín Kornel ze Všehrd

[páni] „*(...) slyše strany a jejich přeličenie (...) našli za právo (...)*“

- zvýšené užívání pasiva, zvl. opisného

př. dva překlady listu Poggia Florentského o odsouzení M. Jeronýma Pražského

starší	mladší
z r. 1495	D. A. z Veleslavína, 1585
3. pl. aorist <i>vedú</i> <i>kázali</i> <i>když mu toho odpierali</i>	<i>přiveden jsa</i> <i>rozkázáno bylo</i> <i>když mu toho odepřino</i>

ad humanistická čeština v soukromé korespondenci

listy Perchty z Rožmberka (1429-1476) – rysy mluveného jazyka

Rozvoj slovní zásoby

latina: *deklinovati, conjugovati, dikcionář, edicí*

francouzština a jiné románské jazyky:

armáda, jenerál, kapitán, ložírovat, admirál, korsar („pirát“)

němčina:

fedrovat, forcug („přednost“), *z gruntu, koštovati, pergmistr, havíř, hoblík*

jazykové kalky: *přehánět – übetreiben*

záviset – abhängen

navzdory – zum Trotze

držeti koho zač – jemanden für etw. halten

jazyk Bible kralické:

Bible kralická, 1579-1593 – 6 dílů

Jan Blahoslav (1523-1571), přel. NZ z řečtiny

ad tvarosloví:

duálové tvary: *dvě hodině*

staré imperativy: *modlte se*

jen zřídka typ *syna Josefového*

jen zřídka unifikace rodů typu *vrata byly železné, veliké jablka, léta nastaly*

bratrský pravopis

- *j* = [j]
- *g* = [j] nebo *y* = [j] na začátku slova či slabiky *ej, aj neydále*
- *ğ* = [g] *ğrunt*
- *ů* = [ú] nově vzniklé z *uo*
- po *c, s, z* následuje *y* *cyzý, sýla*
- *č, ž, ř*

- [š] = [š]
- *dě, tě, ně* = [d'e, t'e, ñe]
- *w* = [v]
- *v* na začátku slova = [u] *vtě [ený = utěšený*
- *l* se smyčkou = tvrdé *l* – nedůsledně
- *au* = [ou]

slovníky

předchůdce:

Klaret - Bartoloměj z Chlumce – konec 14. století

Daniel Adam z Veleslavína: *Nomenclator quadrilinguis*, 1598 - oba Č, N, Lat, Ř

Silva quadrilinguis, 1598

mluvnice

- Beneš Optát, Petr Gzel, Václav Filomates: *Grammatika česká*, 1533
Náměšť nad Oslavou
- Jan Blahoslav: *Grammatika česká*, 1571 rkp.
- Matouš Benešovský zvaný Philonomus: *Grammatica Bohemica*, 1577
Knížka slov českých vyložených

- Vavřinec Benedikt Nudožerský: *Grammaticae bohemicae Libri II*, 1603